

Qarabağ mənzərələri...

Çox əsrlik Azərbaycan mədəniyyətində ilk təsviri sənət abidələri – Qobustanda və Abşeronda qayalara həkk edilmiş rəsmlərdir. Bütün tarixi dövrlərdə Azərbaycan torpağında bir çox istedadlı rəssam, sənət xadimləri yetişmişdir. Rəngkarlıq tariximizə nəzər yetirsək görərik ki, əksər rəssamların yaradıcılığında mənzərə janrı mühüm yer tutur. Özünəməxsus dəst-xətti ilə təsvir etdikləri mənzərələrdə ölkəmizin tarixini, memarlığını və milli mədəni dəyərlərimizi əks etdirən sənətkarlarımız çoxdur. Təsviri sənətimizdə realist dəzgah boyakarlığının təşəkkülü, portret və mənzərə janrlarının formalaşması Bəhrüz Kəngərlinin adı ilə bağlıdır. Azərbaycan boyakarlıq sənətində mənzərə janrında işləyən görkəmli rəssamlardan Səttar Bəhlulzadə, Mikayıl Abdullayev, Toğrul Nərimanbəyov, Tahir Salahov, Nadir Əbdürrəhmanov, Kamil Xanlarov, Asif Azərelli və qeyrilərini nümunə kimi göstərmək olar. Vətənimizin ecazkar, bənzərsiz gözəlliyə malik Qarabağ bölgəsi də həmişə rəssamlarımızın, incəsənət xadimlərimizin diqqət mərkəzində olubdur.

Təsadüfi deyil ki, Qarabağın əsrarəngiz, tərifəlayiq gözəllikdə olan təbiəti, iqlimi rəssamlıq sənətimizə də böyük təsir göstərmişdir. Necə deyirlər, Qarabağ mənzərəsinə könül verən rəssamlarımızın yaratdıqları tablolar Azərbaycan mədəniyyəti xəzinəsində özünəməxsus yer tutur.

Rəngkarlığımızın inkişafında xüsusi xidməti olmuş görkəmli qrafik və teatr rəssamı Mikayıl Abdullayevin “Cıdır düzü”, “Qarabağlı qızlar”, Topxana meşəsi ilə bağlı əsərləri onun yaradıcılığında mühüm yer tutur. “Əsərləri məzmun genişliyi, kolorit zənginliyi, yüksək ahəngdarlıqla fərqlənən görkəmli fırça ustası Mikayıl Abdullayev həmçinin qrafika, monumental-dekorativ sənət sahəsində səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Onun yaradıcılığı

obrazların poetik ümumiləşdirməsi, daxili ehtirası, psixoloji dərinliyi ilə səciyyələnir.” (Əfəndi R. Azərbaycan incəsənəti. Bakı: Şərq-Qərb, 2007.)

Rəssamın “Cıdır düzü” tablosunda Qarabağın heyrətamiz təbiəti əks olunub. Cıdır düzü Şuşanın tarixi məkanlarından biri kimi öz gözəlliyi ilə hər zaman insanları heyran qoyubdur. Xüsusən bu meydanda keçirilən Qarabağ atlarının yarışı, bu düzə yaraşan atların görkəmini Azərbaycan mədəniyyətində bir naxış hesab etmək olar. Mikayıl Abdullayevin yaradıcılığında Qafqazın yamaclarına yaraşan məşhur Qarabağ atlarına olan marağ yan keçməmişdir. Mənzərə janrında olan bu tablo hündür dağ

mənzərəsi fonunda təsvir edilmiş Qarabağ atlarının təsvirindən ibarətdir. Ön plandakı çəməndə otlayan at fiqurları təbiətin, Qarabağ torpağının bir bəhrəsi kimi ətraf mənzərə hesabına həll edilmişdir. Tablonun sol küncündən başlayaraq yuxarıya doğru dağın ucalması və eyni zamanda at fiqurlarının da məhz sağ tərəfdə verilməsi tablonun bu hissədə ağırlıq yükünü artırır. Kompozisiyada təbiətin qəhvəyi, sarı, tünd yaşıl, boz rəng çalarları səmanın bozumluq mavi tonlarında daha ziddiyyətli görünür. Rəssam Cıdır düzünün heyrətamiz mənzərəsini dolğun şəkildə həll etmişdir.

“**Axşam**” tablosu, rəssamın özünün də etiraf etdiyi kimi, ən əlamətdar və məzmunlu lövhələrdən biridir. Bu əsəri yaradarkən, rəssamın cəmi 26 yaşı olub. Əsərdə bir topa qadın və uşaq obrazları verilib. Burada Qarabağ geyimlərində təsvir edilən Azərbaycan qadınlarının surəti mənalı və gözəldir.

Açıq mavi, ağ rəngli libaslarda təsvir olunan qadınlar füsunkar, zərif gözəlliyə malikdirlər. Ön plandakı ağ geyimli cüt qadının surətləri xüsusilə cazibədar. Onların çöhrələrində gəncliyin tərəvəti oxunur. Tablonun açıq gümüşü və tünd yaşıl boyalarında xoşbəxt insanların həyat eşqi daha üstündür. Arxa plandakı kənd evləri tablonu daha da dolğunlaşdırır və tamamlayır. “Axşam” tablosunda təsvir olunan obrazların qeyri-adi və ani şəkildə baş verən hərəkətləri tamaşaçıda lirik hisslər oyadır. Əsərin kompozisiyası və koloriti ustalıqla həll olunub. Azərbaycan kəndinin ailə-məişət adətləri, etnoqrafiyası ustalıqla təsvir olunub.

Qarabağ gözəlliklərini əks etdirən rəssamlardan biri də Səttar Bəhlulzadə idi.

Öz yaradıcılığı ilə Azərbaycan rəngkarlıq sənətinin ustadlarından sayılan S.Bəhlulzadənin təbiəti özünəməxsus hiss etmək istedadı onun tablolarına xüsusi ab-hava bəxş edir. Ömrüboyu demək olar ki, Azərbaycanın bütün bölgələrini az qala qarış-qarış gəzməsini, vətənə olan məhəbbətini bir-birindən dəyərlı əsərlərindən görmək olar. Qarabağın əsrarəngiz mənzərələrini də

Səttarın tablolarında görmək heç də təəcüb doğurmur. Silsilə xarakteri “Şuşa. Ağaclar”, “Dumanlı dağlar”, “Yuxarı Daşaltı”, “Qarabağda yay” adlı əsərlərində təbiətin monumentallığı, planların perspektiv quruluşu, kolorit həlli rəssamın təbiətə olan vurğunluq təcəssümüdür.

Bu ovqat xüsusilə “**Yuxarı Daşaltı**” əsərində daha qabarıqdır. S.Bəhlulzadə yaradıcılığına xas rəng ahəngi göz qabağındadır. Rəssam Şuşa dağ və çaylarının, bağ-bağatının gözəlliklərini rənglərin dili ilə kətan üzərində əbədiləşdirib. Ön plandakı ağac və yaşıllığın əlvan rənglərlə həlli başı qarlı, dumana bürünmüş böyük dağ silsiləsinin açıq mavi, bəyaz, bozumluq rəng ahəngində daha aydın duyulmaqdadır.

Səttar Bəhlulzadə Qarabağın gözəlliklərini müxtəlif fəsillərdə kətan üzərinə köçürüb. Rəssamın 1960-cı ildə çəkdiyi “Şuşa. Dağlar” əsəri payızın qızılı rənginə boyanıb. Tablodakı qızılı sarı, yaşıl və kərpici rənglərin ahəngindən yaranan kolorit mövzunun lirik ovqatına tamamilə uyğundur.

Səttar Bəhlulzadənin bu silsilədən yaratdığı tablolar içərisində "Qarabağ. Cıdır düzü" əsərinin də xüsusi yeri var. Cıdır düzünü yaddaşına köçürən Səttar Bəhlulzadə 1960-cı ildə həqiqətən özünün şah əsərlərindən birini yaradıb. Şuşanın, Qarabağın rəmzinə çevrilmiş, bir çox tarixi hadisələrin şahidi olmuş Cıdır düzü Səttar Bəhlulzadə fırçasında sözün əsl mənasında əbədləşib. Böyük Səttarın "Qarabağda yay" əsərində də al-əlvanlıq qətiyyəti sönükmür. Uzaqdan görünən gümüşü dağlar, gen dərələr, gül-çiçəkli düzlər, çaylar-çeşmələr, bir sözlə, ürəkaçan mənzərələr Qarabağın keçmişindən və elə bil ki, sabahından xəbər verir.

Səttar Bəhlulzadənin bu silsilədən olan tablolarındakı rənglərin harmoniyasında istər-istəməz fərqli yanaşmanın əksi duyulmaqdadır. Elə bil rəssam təbiətin gerçək görünüşünə ilahi "don" geyindirməyi özünə borc bilir. Görkəmli təsviri sənət ustalarımızdan biri kimi tanınan Kamil Xanlarovun yaradıcılığında da Qarabağ mövzusu bir qırmızı xətt kimi keşir. Lirik emosionallıq, kolorit ustalığı K.Xanlarovun bir rəssam kimi mühüm xüsusiyyətidir. Onu deyək ki, K.Xanlarov da Azərbaycanımızın bir çox bölgələrində Naxçıvan, Ordubad, Culfa, Şərur, Qarabağ, Şuşa, Zaqatala, Astarada yaradıcılıq ezamiyyətlərində olmuş və həqiqətən ürəkaçan təbiət lövhələri yaratmışdır. Xüsusilə onun Qarabağın təbiətinə həsr olunmuş "Şuşanın ətrafı" (1957), "Şuşa" (1964), "Murovdağın görünüşü" (1972), "Şuşa mənzərəsi" kimi (1983) əsərləri bu qəbildəndir.

Onun "Şuşa mənzərəsi" tablosundakı bizə yaxın planda daş üstündə əyləşib dincini alan çobanın yaxınında hündür, başı qarlı dağları, örüşdə otlayan qoyun-quzu sürüsü təsvir olunur. Nəzərləri uzağa zillənən çobanın çöhrəsində bir qədər yorğunluq sezilir. Əsasən parlaq rəng çalarlarına üstünlük verən rəssam bu tabloda göy, yaşıl, sarı, qırmızı rənglərin ahəngini yaradır, bununla da mənzərəyə sanki canlı nəfəs gətirmiş olur.

K.Xanlarovun "**Murovdağın görünüşü**" adlı digər bir tablosunda isə bu dağın əzəməti, vüqarı hiss olunmaqdadır. Rəssamın faydalandığı rənglərin zənginliyi sanki bu tablolu tamamlamış olur. Ön planda olan yaşıllıq, bu yaşıllığın arasından dağlara doğru uzanıb gedən cığırla adamlar elə bil dağın əzəməti fonunda güclə seçilir. Bu ziddiyyət dağ silsiləsinin panoramını daha da monumentallaşdırır. Sanki rəssam təbiətin bir parçası olan insanı dağın əzəməti ilə müqayisə edir. Kolorit həllində rənglərin keçidi üfüq xəttinə doğru uzanıb gedir. Rənglərin yaratdığı ahəng dərinliyə getdikcə dah da yumşalır...

K.Xanlarovun çəkdiyi mənzərələrin yüksək bədii emosionallığı ilə yanaşı, həm də bu lövhələrdən doğan həzin, intizar əhvalı özünü biruzə verir.

Onu deyək ki, Əməkdar rəssam Asif Azərelli yaradıcılığında da "Qarabağ" mövzusu mühüm yer tutur. Onun çəkdiyi "Qarabağlı qoca", "Zəngilan toyu", "Cıdır düzü" əsərləri xüsusi diqqətə layiqdir. A.Azərellinin mənzərələrində "Qarabağ"ın tarixi abidələri və heç sözsüz ki, təbiəti göz önündə canlanmış olur. "Cıdır düzü" əsərində Qarabağın al-əlvan, güllü-çiçəkli dağları, düzləri bu →

Qarabağın al-əlvan, güllü-çiçəkli dağları, düzləri bu gözəlliyin seyrinə çıxmış gənc qadınla kişi təsvir edilir. Qadınla kişi Qarabağın milli geyimində təsvir edilməklə elə bil tablону tamamlamış olur. Kompozisiyada isti rənglərin yaratdığı zəngin təəssürat heç sözsüz ki, tamaşaçının diqqətini cəlb etməyə bilməz.

“Zəngilan toyu” (2004) əsərində bu yerdəki məşhur çinar meşəsi təsvir olunub. Kətan üzərində, yağlı boya ilə, payız fəslinin əsrarəngliyi göz önünə gəlir. Burada toy karvanı təsvir olunub. Rəssam qoşa çinar ağaclarını rəmzi olaraq nişan üzükləri formasında təsvir edibdir. Tabloda qırmızı və qızılı rənglərdən geniş istifadə olunmuşdur.

“Musiqi beşiyimiz”

əsərində Topxana meşəsini, Daşaltı çayını, Kis dağını görürük. Qarabağın tanınmış “Şuşa” xalçasının üstünə milli musiqi alətlərimiz düzülüb, bu minvalla musiqilə təbiətin qəribə ahəngi nəzərə çatdırılıbdır. Soyuq və isti rənglərin ritmik təkrarı bu

kompozisiyanın başlıca məziyyətidir. Bu əsər rəssam Asif Azərellinin milli dəyərlərimizə verdiyi dəyərin göstəricisi kimi qiymətləndirilə bilər. Asif Azərellinin bu sıradan yaratdığı “Laçın qayası”, “Şuşa qalası”, “Şuşa qalasının tele qülləsi”, “Əsgəran qalası” və digər əsərlərində Qarabağın tarixi abidələri diqqət mərkəzinə çəkilir.

Adlarını sadəcə olaraq sadalamaqla bitməyən bir çox rəssamların yaradıcılığında Qarabağın füsunkar təbiətinin, bərəkətli torpağının, baxımlı mənzərələrinin hər zaman xüsusi yeri olmuş və yəqin ki, gələcəkdə də olacaqdır. Artıq düşmən tapdığından azad edilmiş bu torpaqların ab-havası, yenilməz ruhu, gecəsi-gündüzü, səhəri-axşamı yəqin ki, bir başqa istək və duyğularla, sevgilə tablolarına köçürüləcək, rəssamlarımızın yaradıcılığında özünə möhkəm yer tutacaqdır.

Pakizə Kazımova

Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyasının əməkdaşı